

A ROMÁNIAI NÉPSZÁMLÁLÁS ELŐZETES EREDMÉNYEI

A Romániában 1977. január 5-én tartott népszámlálás előzetes eredményeit a központi népszámlálási bizottság a *Revista de statistică* 1977. júniusi számában közölte.

A közzétett adatok szerint Románia népessége meghaladja a 21 és fél milliót. Az 1966. március 15-én tartott népszámlálás alkalmával számba vett 19,1 millió lélekszámmal szembeállítva az ország népessége csaknem 2 és fél millióval gyarapodott. A tényleges szaporodás aránya tehát nem egészen 11 év alatt 12,9%, évi átlagban 1,1%. A népesség gyarapodásának forrása a természetes szaporodás, amely a közlemény szerint a 20,8 ezrelékes évi átlagos natalitás, valamint a halandóság csökkenésének eredménye.

Az 1966. évi népszámlálás óta eltelt időszak 20,8 ezrelékes születési arányszáma a megelőző évtized 18,8 ezrelékével szemben némi javulást jelent. Kétségtelen, hogy a születések számának emelkedését az abortusz-törvény 1966 végén történt drákói megszigorítása eredményezhette. A szigorítást annak felismerése tette szükségessé, hogy a terhesség-megszakítás átmeneti liberalizálása katasztrofális eredménnyel járt: Románia születési arányszáma 1966-ban már 14,3 ezrelékre süllyedt, az európai államok rangsorában az utolsók közé került. A legszigorúbb állami beavatkozással sem sikerült azonban felemelni a natalitást az 1948–1956 közti évek szintjére (átlagosan 25,0 ezrelék) és az 1967–68. évek kiugró eredményei (27,4–26,7 ezrelék) után a születési arányszámok ismét csökkenő tendenciát mutatnak.

A halandóság csökkentése terén Románia a második világháború után valóban szép eredményeket ért el. A halálozási arányszám, amely a két világháború közt még 20 ezrelék körül mozgott, az 1948. évi 15,6 ezrelékről kiindulva fokozatosan csökkent, az 1948–1956 közti évek 12,2 ezrelékes átlaga 1956–1966 közt 9,1 ezrelékre süllyedt, az 1966–1976. évek között lepergett időszakban pedig 9,4 ezrelék.

A VÁNDORLÁSI EGYENLEG

A természetes szaporodás arányszáma az 1948–1955 közötti időszak 12,8 ezrelékes évi átlagával szemben 1956–1965 között 9,7 ezrelékre esett vissza, az utolsó 11 év átlaga azonban már 11,4 ezrelék.

A statisztikai évkönyvek (*Anuarul statistic*) évenként közölt népmozgalmi adatainak összesítése alapján megállapítható, hogy az 1966–1976 közötti 11 év alatt Románia népességének természetes szaporodása 2551 ezer. Minthogy azonban az 1966. március 15-én és 1977. január 5-én tartott két népszámlálás között lepergett, két hónap és 10 nap híján csaknem 11 éves időszakban a tényleges szaporodás csak 2456 ezer volt, így az ismert mérlegmódszer alapján kerekén 95 ezer főnyi vándorlási veszteség mutatkozik. Ezt hozzászámítva az 1948–1965 között jelentkező 245 ezer főnyi negatív vándorlási egyenleghez – a bevándorlásra utaló adatok hiányában – kétségtelennek látszik, hogy e 29 év alatt Romániából 340 ezer ember vándorolt ki. Bár ez a szám nem jelentéktelen, az 1948. évi népesség 2,1%-a, nincsenek adataink sem a kivándorlás időpontjára vagy irányára, sem a kivándorlók nemzeti-ségi és egyéb demográfiai összetételére vonatkozóan. Annyi azonban a nemzetiségi statisztika adatainak elemzése alapján megállapítható, hogy a kivándorlók jelentős hányada zsidó és német nemzetiségű volt.

Nemzetiségi vonatkozásban azt látjuk, hogy míg a népesség 88,14%-a (kerekén 19 millió) román, a 11,86%-ot képviselő több mint 2 és fél millió állampolgár 24 különféle népcsoport között oszlik meg.

Romániában a népesség nemzetiségi hovatartozását első ízben az 1930. évi népszámlálás tudakolta, amikor a fogalom meghatározására a *neam* szót használták. Ezt a hivatalos népszámlálási kiadvány franciára *appartenance ethnique*, angolra *nationality (race)* kifejezéssel fordította le. A következő, 1941. évi népszámlálás viszont a faji származás (*originea etnică*) kritériuma szerint vette számba a népességet. Csak az 1956. évi népszámlálástól kezdve használják a „nemzetiség” (*naționalitate*) kifejezést. Egyik népszámlálás alkalmával sem történt azonban kísérlet arra, hogy a magyar, német, orosz vagy más nemzetiséghez tartozók etnikai közösségeit nyelvi dialektus, történelmi eredet, vallási hovatartozás vagy más kritériumok alapján széttagolva, a részekre bontott néptörödékeket önálló etnikai csoportonként mutassák ki.

A most közzétett ideiglenes népszámlálási eredmények nemzetiségi adatai éppen ebben a vonatkozásban meglepőek. A már eddig is meglehetősen sokszínű etnikai palettán új nemzetiségek tűnnek fel: macedorománok, aromunok, székelyek, svábok, szászok, lipovánok. Ezek a régebbi népszámlálások során nem szerepeltek, de külön etnikai csoportként vannak kimutatva az ukránok és a rutének is, holott eddig mint egységes „ukránrutén” nemzetiséget vették számba.

A 19 millió román mellett a külön nemzetiségként kimutatott 644 aromun és 1179 macedoromán jelentéktelen töredéket jelent. A magyar nemzetiségű népcsoport 2 milliót megközelítő lélekszámához viszonyítva az 1064 székely nemzetiségű sem jelentős tömeg. A német nemzetiség számarányát szintén nem befolyásolja lényegesen az a körülmény, hogy a 348 ezer német nemzetiségű mellett önálló nemzetiségként szerepel 5930 szász és 4358 sváb. Az 54 ezer ukrán mellett a 988 főnyi rutén nemzetiség is elhanyagolható. De már jelentős arányszám-eltolódást eredményez a lipovánok leválasztása az orosz nemzetiségről, mert ennek következtében 32 ezer helyett csak 21 ezer az orosz nemzetiségűek lélekszáma, míg 11 ezer lipován mint önálló nemzetiség jelentkezik. A zömmel Észak-Dobrudzsában élő lipovánok nemzetiségileg és nyelvük szerint oroszok, akiktől csak vallási hovatartozásuk szerint különböznek. Már az 1912. évi népszámlálás – amely általában csak a népesség vallási megoszlását vette számba, de Dobrudzsában a nemzetiségi viszonyokat is tudakolta – a lipován vallásukat nem külön nemzetiségként, hanem az orosz nemzetiségűek között mutatta ki. Ugyanúgy sorolta be őket az 1930. évi és valamennyi későbbi népszámlálás. Először 1977-ben minősítenek egy vallási közösséget önálló etnikummá, minek következtében az orosz nemzetiségűek száma több mint harmadával csökken.

A mostani népszámlálás szerint kimutatott új etnikai frakciók tehát, az orosz-lipován viszonylattól eltekintve, nem eredményeznek lényegbevágó eltolódást a népesség nemzetiségi szerkezetében. Így a probléma ma még csak elméletinek látszik. Felmerül azonban a kérdés: távlati vonatkozásban vajon nem a nemzetiségi koncepció egy új elvi megalapozásával állunk-e szemben, és ha igen, akkor melyek azok a kritériumok, amelyek a nemzetiségi hovatartozást általában, különösen pedig az előző népszámlálások során még egységesen számba vett etnikumok frakciókra bontását meghatározták? Tehát mostantól kezdve miért nem román az aromán, miért nem magyar a székely, miért nem német a sváb és a szász, miért nem ukrán a rutén? Remélhető, hogy ezekre a kérdésekre a népszámlálás végleges eredményeit közlő kiadványban majd magyarázatot kapunk.

A közzétett adatok szerint a nemzeti kisebbségek együttes lélekszáma 2555 ezer. Ennek 2/3 része, kerekén 1707 ezer magyar (mindig a székelyekkel együtt számolva), 1/3 része (848 ezer) pedig húsz különböző nemzetiség között oszlik meg. A magyarság számereje tehát több mint kétszerese a többi nemzetiségek összesített lélekszámának. A népesség

7,92%-át kitevő magyarság mellett csak két nemzetiség lélekszáma jelentősebb: a 359 ezer német (a szászokkal és svábokkal együtt) 1,66%-át, a 230 ezer cigány nemzetiségű pedig 1,07%-át képviseli a népességnek. De már az ukrán-rutén nemzetiség 55 ezres lélekszámával csak 0,25%-a a népességnek, a többi nemzeti kisebbségek pedig még ennél is jelentéktelenebbek.

A ROMÁNSÁG ÉS A NEMZETISÉGEK SZAPORODÁSI ARÁNYAI

Tyerleckij neves szovjet demográfus *Az európai államok népességének nemzetiségi összetételére vonatkozó népszámlálási adatok elemzési és helyesbítési módszerei* című tanulmányában (Szovetszkaja etnografija, 1949. 3. sz. 144–155.), felsorolva az eltorzított nemzetiségi statisztika helyesbítési módszereit, megállapítja, hogy a torzítás csak akkor tekinthető kizártnak, ha a nemzeti kisebbségek természetes és tényleges szaporodása csupán kevéssel alacsonyabb, mint az összes népesség tényleges szaporodása. A szaporodási arány lényegesebb eltéréseit csak a kivándorlási statisztika nemzetiségi adatai támaszthatják alá.

Nézzük most már, milyen arányban részesedtek az egyes nemzetiségek a két utolsó népszámlálás (1966–1977) közötti időszak népszaporulatából.

Az előző népszámlálás óta eltelt 11 év alatt az összes népesség 2456 ezer főnyi tényleges szaporulatából 2257 ezer, a tényleges szaporodás csaknem 92%-a esett a románokra. Az összes népesség 12,9%-os szaporodási ütemével szemben a románság 13,5%-kal gyarapodott, minek folytán az összes népességhez viszonyított aránya 87,7%-ról 88,1%-ra emelkedett.

A nem román nemzetiségűek száma 1966-ban 2356 ezer volt, a népesség 12,3%-a, 1977-ben 2555 ezer, a népesség 11,9%-a, a 199 ezer főnyi szaporulat 8,4%-nak felel meg. Ha számításunknál figyelmen kívül hagyjuk a cigány nemzetiségűeket, akik lélekszámának csaknem négyeszeresére ugrása a továbbiakban külön elemzést igényel, akkor a többi nemzetiségek tényleges szaporulata mindössze 33 ezer (1,4%). Ha ebből levonjuk a magyarság 87 ezer főnyi szaporulatát is, akkor kiderül, hogy a német, zsidó, valamint a szláv népcsoportokhoz tartozó egyéb kisebbségek lélekszáma 54 ezerrel (-8,0%) fogyott.

Szemléltetőbb a kép, ha a legújabb adatokat az 1956. évi népszámlálás eredményeivel vetjük egybe. E 21 év alatt a népesség tényleges szaporodása nemzetiségi csoportok szerint a következő:

Összes népesség	4070 ezer	23,3%
Románok	4008 ezer	26,7%
Magyarok	119 ezer	7,5%
Cigányok	126 ezer	121,2%
Egyéb nemzetiségek	-183 ezer	-22,8%

A 21 év összes tényleges népszaporulatából tehát 98,5% esett a *románokra*, holott az összes népességhez viszonyított arányuk 1956-ban még csak 85,7% volt, de mindössze 2,9%-os volt a *magyarság* részesedése, bár 1956-ban még a népesség 9,1%-át képviselték. Az egyéb nemzetiségek lélekszáma ellenben (nem számítva ide a cigányokat mint különleges elbírálást igénylő kategóriát) 183 ezerrel fogyott.

A *németek* lélekszáma 1956-ban még 385 ezer, 1966-ban 383 ezer volt, de 1977-ben már csak 359 ezer, a fogyás tehát 26 ezer, azaz -6,8%.

A *zsidóság* vesztesége a legsúlyosabb. Az 1956. évi népszámlálás még 146 ezer zsidó nemzetiségűt vett számba. Ez a szám 1966-ban 43 ezerre, 1977-ben 26 ezerre apadt, a 21 év vesztesége tehát 120 ezer, az 1956. évi lélekszámának még 1/5 része sem maradt meg.

A németek és zsidók soraiban az asszimiláció nem okozhatott lényeges veszteséget.

Népi állományuk fogyása tehát részben a közismerten alacsonyabb természetes szaporodással, döntően azonban (bár erre vonatkozóan hivatalos adatok nem ismeretesek) a kivándorlással magyarázható meg.

Nehéz magyarázatot találni az *ukrán-rutén* nemzetiség lélekszámának fogyására. Ezt a szláv népcsoportot, amelynek többsége az erdélyi Máramaros megye Kárpát-Ukrajnával határos peremén etnikailag alig kevert tömbben él, az előző népszámlálások még egységes nemzetiségként vették számba. A század eleje óta kitűntek az átlagosnál jóval magasabb természetes szaporodásukkal, s nem valószínű, hogy hagyományos szaporaságuk az utolsó évtizedekben lényegesen csökkent volna. Nincs tudomásunk a rutének kivándorlásáról sem. Ezért figyelembe véve, hogy az 1956. évi népszámlálás még több mint 60 ezer rutén-ukrán nemzetiségűt vett számba, a mostani népszámlálás pedig kereken 5 ezerrel kevesebbet mutat ki, feltehetőleg asszimilációs folyamattal állunk szemben.

Fogyott a kisebb *szláv* népcsoportok lélekszáma is. Ezek közt meg kell említenünk a múlt század folyamán Erdélyben keletkezett *szlovák* falu-csoportokat, a bánati *cseh* és *bolgár-krassován* településeket, valamint a jugoszláviai Vajdaság etnikumával összefüggő *szerb-horvát* községeket. A román népszámlálások adatsorai e kis szláv szigetek fokozatos felmorzsolódását jelzik. Hasonló a helyzet az *orosz* nemzetiségnél is: az 1966-ban kimutatott 39 ezer orossal szemben a mostani népszámlálás csak 21 ezret mutat ki, így még a 11 ezer lipován hozzászámításával is 7 ezer lélek fogyás mutatkozik.

A nemzeti kisebbségek közül (a magyaroktól és a cigányoktól eltekintve) 1956 óta csak a *tatórok* és a *törökök* száma nem fogyott, az előbbieknél a gyarapodás 3 ezer (15%), az utóbbiaknál 9 ezer (64%).

A CIGÁNY-STATISZTIKA ELLENTMONDÁSAI

Nemzetiségi vonatkozásban mégis a legfeltűnőbb jelenség a *cigányok* számának páratlan arányú megnövekedése. A közölt adatok azt mutatják, hogy 1977-ben csaknem négyszer annyi cigányt írtak össze, mint 11 évvel előbb, így ma a cigány nemzetiség (a magyarok és a németek után) Románia nagyságrendben harmadik nemzeti kisebbsége. Bár a 230 ezer cigány most is mindössze 1,07%-a az ország népességének, számuk alakulásának behatóbb elemzését azért tartjuk szükségesnek, mert rávilágít a cigány-statisztika olyan ellentmondásaira, amelyeknek kihatása egyéb nemzetiségek vonatkozásában is kétségtelen. Az alábbi tábla szemlélteti az egyes népszámlálások szerint Románia jelenlegi területén összeírt cigányok számát (ezer főben), valamint a cigány nemzetiség megoszlását a Kárpátokon inneni (ún. erdélyi), és a Kárpátokon túli (ún. regáti) részek között:

Év	Cigány nemzetiségű szám szerint Romániában	A cigányok közül összeírtak			
		Szám szerint		Százalék szerint	
		Erdélyben	Regátban	Erdélyben	Regátban
1930	243	109	134	44,9	55,1
1956	104	78	26	75,0	25,0
1966	64	49	15	76,6	23,4
1977	230	?	?	?	?

Bár a cigányok antropológiai jellegzetességeik alapján valóban különböznek minden európai néptől, mégis nemzetközileg vitatott kérdés, vajon a cigányságot, amelynek nincs egységes irodalmi, de még csak írott nyelve sem, nemzetiségnek lehet-e tekinteni.

A cigány a legtipikusabb szórvány-nép. Romániában, a Kárpátokon innen és túl, csak-

nem minden faluban, a városok nagy részében is élnek cigányok, akik őseik nyelvét nagyrészt már elfelejtve, a falu vagy város nemzetiségének nyelvét anyanyelvükként beszélik. Ha iskolába járnak, különösen a magasabb iskolákat végzetek, annak a nemzetiségnek a kultúrközösségébe olvadnak be, amely művelődési és ezzel együtt gazdasági-társadalmi felemelkedésüket lehetővé tette. A cigányság tehát asszimilálódik, fokozatosan elveszti nemzetiségi jellegét és [ügye] egyre inkább társadalmi problémává válik. E szempontok mérlegelésével a cigány-statisztikát csak akkor lehetne reálisnak elfogadni, ha a cigány nemzetiség kritériuma objektív elvi szempontok alapján volna meghatározva s ezek következetesen és egységesen érvényesülnének nemcsak a kronológiailag egymás után következő számsorokban, de területi vonatkozásban is.

A fenti adatsor az egységes elvi állásfoglalás hiányát igazolja és arra enged következtetni, hogy a cigány-statisztika feltűnő kilengései eltorzítják a nemzetiségi statisztika számsorainak egész szerkezetét. E megállapításunkat alátámasztja az a körülmény, hogy a cigányság száma, ellentétesen az utolsó 11 év ugrásszerű növekedésével, az előző időszakokban csökkenő tendenciát mutatott: 1930 és 1966 között a cigány nemzetiségűek lélekszáma negyedére esett vissza, holott köztudomású, hogy a cigányok természetes szaporulata állandóan igen nagy volt. Ha a cigányság szaporodási arányát a népesség átlagos szaporodási arányával egyenlőnek tételezzük fel (tehát alacsonyabbnak, mint a románságét), az 1930-ban számba vett lélekszámuk akkor is el kellett volna érje 1956-ra a 298 ezret, 1966-ra pedig a 325 ezret, ami annyit jelent, hogy 1956-ban 194 ezerrel, 1966-ban pedig 261 ezerrel kevesebb volt a népszámlálások szerint kimutatott cigányok száma, mint a valóságban.

A cigányok területi megoszlását szemléltető számsor egyúttal azt is mutatja, hogy a cigány nemzetiséget meghatározó kritériumok eltérő módon érvényesültek Romániának a Kárpátokkal elválasztott két részén. Míg 1930-ban az összes romániai cigánynak csak 44,9%-át vették számba az erdélyi részekben, 1966-ban már 76,6%-át. Az 1966. évi népszámlálás Erdélyben 49 ezer cigány nemzetiségűt mutatott ki és csak 31 ezer cigány anyanyelvűt, ezzel szemben a regáti részen a 18 ezer cigány anyanyelvű közül 15 ezer minősült nemzetiségileg is cigánynak.

Amikor viszont az előzetes adatokból azt látjuk hogy 1977-ben 166 ezerrel több a cigány nemzetiségűek száma, mint 11 évvel korábban, ami kerekén 260%-os, tehát természetes szaporodással semmiképpen sem magyarázható gyarapodást jelent, ebből is csak azt a következtetést vonhatjuk le, hogy az 1956. és 1966. évi népszámlálások cigány-statisztikája valóban nem volt reális, a cigányok jelentős részét más nemzetiségi kategóriába sorolta be. Következésképpen jogosan merül fel a kérdés, vajon az 1977. évi feltűnő „cigányszaporulat” most melyik nemzetiség lélekszámának milyen mértékű csökkenését eredményezte?

A cigány-statisztika ellentmondásainak kiiktatása csak a többi nemzetiségek számbeli alakulására gyakorolt – pozitív vagy negatív – hatásának részletes elemzése útján volna lehetséges.

A MAGYARSÁG TÉNYLEGES SZAPORODÁSA

Bővebben kell elemeznünk – ezért hagytuk utolsónak – a magyar nemzetiség lélekszámának alakulását.

Románia nemzeti kisebbségei, a németek egy részének kivételével, általában kisebbségnagyobb szórványokban élnek, minek következtében népi állományuk megmaradását az asszimiláció objektív törvényei is inkább veszélyeztetik.

Nyilvánvaló, hogy az asszimiláció veszélyét jóval kisebbnek kell feltételeznünk a magyarságra, amelynek kétmilliónyi tömege ősi települési területéhez történelmi gyökerekkel kötődik. Ennél is döntőbb jelentőségű azonban, hogy Románia egyetlen nemzeti kisebbsége a magyar, amely Erdély jelentős tájain (a három megyére osztott Székelyföldön, Bihar,

Szatmár, Szilágy, Kolozs megye egyes részein) összefüggő tömbökben települve, kisebb-nagyobb régiókban a népesség abszolút többségét alkotja, sőt még egyes városokban is túlsúlyban van. A romániai magyarságnak legfeljebb 2%-a él szórványokban a Kárpátokon túli ún. regáti országrészben, Moldova kárpáti lejtőin még kisebb összefüggő nyelvszigeteket is alkotva.

Az erdélyi magyarság népi állománya nem fogyott az alatt a csaknem 60 esztendő alatt sem, amióta kisebbségi sorsban él. Még a két világháborút követő emigrációs veszteségei ellenére sem. A magyarság számbeli gyarapodásáról adnak számot a népszámlálások egymást követő számsorai is.

Csak hogy a hivatalos statisztikai adatok alapján mutatkozó gyarapodási arány oly csekély, hogy úgyszólván csak stagnálásnak minősíthető. Ezért ezek ellenőrzését egyrészt a magyarság, másrészt az összes népesség, valamint a románság szaporodási arányszámainak egybevetése alapján kell megkísérelnünk, a Tyerleckij által ajánlott módszer alkalmazásával.

Ha csak az utolsó 11 évet nézzük, már a szemünkbe ötlük, hogy a magyarság 5,4%-os szaporodási üteme még a felét se éri el az összes népesség 12,9%-os, a románság 13,5%-os gyarapodási arányának. A kérdés megvilágítása érdekében azonban messzebbre kell visszamennünk.

Románia népességét a második világháború után első ízben az 1948 elején tartott népszámlálás vette számba, tehát olyan időszakban, amikor a háborús eseményekkel, valamint az átmenetileg eltolódott határok (Besszarábia, Észak-Bukovina, Észak-Erdély) stabilizálódásával kapcsolatos áttelepülések és egyéb természetű vándormozgások már lezárultak. Az eredményeiről közzétett adatokat éppen ezért elfogadhatóknak tekinthetjük a népesség gyarapodásának nemzetiségek szerinti elemzése céljára.

Induljunk ki tehát abból, hogy az 1948-ban számba vett 15 873 ezer főnyi népességből 13 598 ezer (85,7%) volt a román anyanyelvűek és kereken 1500 ezer (9,4%) a magyar anyanyelvűek száma.

A következő, 1956. évi népszámlálásról közzétett eredmények a népesség anyanyelvi és nemzetiségi megoszlásáról is tájékoztatnak. E szerint az összes népesség száma 17 489 ezer, ebből nemzetiség szerint román volt 14 996 ezer (85,7%), magyar 1 588 ezer (9,1%). Nemzetiség szerint tehát 1948 óta a románok 1398 ezerrel (10,3%), a magyarok 88 ezerrel (5,9%) gyarapodtak. Más képet kapunk azonban, ha mindkét népszámlálás anyanyelvi adatait vesszük figyelembe. Az 1956. évi népszámlálás szerint a román anyanyelvűek száma 15 081 ezer, a magyar anyanyelvűeké 1 654 ezer volt, így a románság 1 483 ezer lélekkel (10,9%), a magyarság 154 ezer lélekkel (10,3%) szaporodott. Az anyanyelvi statisztika alapján tehát a magyarság szaporodási aránya csak 0,6%-kal alacsonyabb a románságénál, s ez mindenesetre reálisabbnak tűnik, mint a nemzetiségi statisztika, amely szerint a románság gyarapodási aránya csaknem kétszerese a magyarságénak.

A nemzetközi demográfiai irodalom ma is vitatott kérdése, vajon az etnikai hovatartozást objektív nyelvi kritériumok vagy szubjektív nemzetiségi deklaráció alapján helyesebb-e meghatározni. Általában azonban nincs véleménykülönbség a tekintetben, hogy az etnikai hovatartozás kritériumai között a legdöntőbb jelentősége mégiscsak az anyanyelvnek, az anyanyelvi kultúrának van. Még hangsúlyozottabb a jelentősége a kevert nemzetiségű területeken. Az 1956. évi népszámlálás anyanyelvi és nemzetiségi adatainak egybevetéséről közölt táblázat (Recensământul populației din 21 februarie 1956. Rezultate generale. București, 1959. 562.) rávilágít arra, hogy amíg a román anyanyelvűeknek csak 0,56%-a nem vallotta magát nemzetiségileg románnak, addig a magyar anyanyelvűek 2,8%-a, a rutén-ukrán, orosz, lengyel anyanyelvűek több mint 10%-a, a bolgárok több mint 20%-a román nemzetiségüként volt számba véve. A kisebbségi anyanyelvűek tekintélyes száma tehát a nemzetiségi statisztika megfelelő kisebbségi kategóriája helyett a román nemzetiség rovatába került. Ez a körülmény részben asszimilációs folyamatra is utalhat, de az is feltehető, hogy a kisebbségi csoportok egy része, bár még ragaszkodik anyanyelvéhez, de nemzetiségi tudatát már elve-

szítve, a többségi nemzetiséghez való tartozással járó előnyösebb helyzetét kívánta biztosítani egy esetleg csak formális nemzetiségi deklarációval.

Mindezen szempontok mérlegelésével, az anyanyelvi statisztikára támaszkodva, számításainkban az 1956. évi népszámlálásból indulunk ki, amely a magyar anyanyelvűek számát 1654 ezerben állapította meg.

Az 1966. évi népszámlálás anyanyelv szerint 1652 ezer, nemzetiség szerint 1620 ezer magyart mutatott ki, következésképpen tíz év alatt a magyarok száma anyanyelv szerint 2 ezerrel fogyott, nemzetiség szerint 32 ezerrel gyarapodott volna. E kétségtelenül ellentmondásos jelenség mellett rá kell mutatnunk arra, is, hogy e tíz év alatt az összes népesség 1614 ezerrel, azaz 9,2%-kal gyarapodott ugyan, de a magyarok kivételével minden más nemzetiség lélekszáma fogyott. Ezzel szemben a románság anyanyelv szerint 1690 ezerrel, nemzetiség szerint 1751 ezerrel, 17,1%-kal gyarapodott. A románság számbeli gyarapodása 137 ezer fővel haladta meg az összes népesség gyarapodását, ez a szám pedig pontosan egyenlő a nemzeti kisebbségek számbeli veszteségével.

Köztudomású, hogy Románia Kárpátokon inneni részeinek, amelyet általában Erdélynek nevezünk, a természetes szaporodás már század eleje óta kimutathatóan mindig alacsonyabb volt, mint a Kárpátokon túli ún. Regátban. Téves volna azonban ezt a demográfiai jellegzetességet egyszerűen a nemzetiségek különböző szaporaságával magyarázni, hiszen a bánáti és dél-erdélyi románság katasztrófálisan alacsony népszaporodásával szemben a legkiemelkedőbb születési arányszámokat a szatmár-máramarosi és bihari románok mellett éppen a Székelyföld magyarsága regisztrálta. Az 1900–1947. évek közt nemzetiség szerint is közzétett népmozgalmi adatok azt igazolják, hogy a románság és a magyarság természetes szaporodásának arányszámai közt az erdélyi terület összesített eredményei alapján lényeges különbség nem volt.

Ebben az évtizedben (1956–1965) a hivatalos népmozgalmi adatok szerint, amelyeket még tartományi bontásban tettek közzé, a természetes szaporodás aránya a regáti részeken 11,4%, míg az erdélyi részeken 7,7% volt. Nem kétséges, hogy a magyarság tíz évi természetes szaporodása sem lehetett gyengébb az átlagos erdélyi aránynál, így számolva szaporulatuk legalább 127 ezer kellett legyen, tehát lélekszámuk 1966-ra már el kellett hogy érje az 1781 ezret.

A KELETI ÉS NYUGATI ORSZÁGRÉSZ NÉPMOZGALMI JELLEGZETESSÉGEI

A két utolsó népszámlálás (1966–1977) közötti 11 éves időszak népmozgalmi adatait a statisztikai évkönyvek már a jelenleg érvényes megyénkénti bontásban tették közzé, ennélfogva a kérdést részletesebben elemezhetjük.

A Kárpátokon inneni és a Kárpátokon túli megyék népszámlálási és népmozgalmi eredményeit külön-külön összesítve a két országrész demográfiai folyamatai közötti különbségek még szembetűnőbben tárulnak eléink, mint az előző időszakokban.

Bár a 16 erdélyrészi megye népességének tényleges gyarapodása 781 ezer, de a természetes szaporodás csak 716 ezer lélek, így 65 ezer főnyi vándorlási többlet mutatkozik. Ezzel szemben a regáti részek vándorlási vesztesége 159 ezer, amiből 94 ezer az ország nemzetközi vándorlási vesztesége, 65 ezer pedig az Erdély felé irányuló belső vándormozgalom egyenlege. Véleményünk szerint azonban a mérleg-módszer alapján mutatkozó belső vándorlási egyenleg értékéhez hozzá kell számítanunk a nemzetközi vándormozgalom érték-egyenlegének jó fele részét is. A nemzetiségi statisztika elemzése alapján ugyanis valószínűnek látszik, hogy a kivándorlók jelentős része német és zsidó nemzetiségű volt. Bár a népszámlálási eredmények szerint a németek vesztesége csak 24 ezer, a 11 év alatti természetes szaporulatuk (a természetes szaporodás átlagos arányának csak fele értékével számolva) ugyancsak 24 ezerre tehető, amit szintén elveszített. Így a kivándorolt németek száma 48

ezerre becsülhető. Tekintve, hogy a romániai németiség csaknem 98%-a az 1966. évi népszámlálás szerint Erdélyben élt, nyilvánvaló, hogy a német kivándorlók Erdély népességét apasztották. Ha a 17 ezer zsidó kivándorlóból csak 7 ezret számítunk erdélyinek, akkor kétségtelen, hogy legalább 55 ezerre tehető az Erdélyből külföldre távozottak száma. Ezt a kivándorlási veszteséget is hozzá kell számítanunk Erdély pozitív vándorlási egyenlegéhez, minthogy a mérlegeredmény nem mutatja a bevándorlóknak azt a többletét, amely a kivándorlás okozta veszteség kiegyenlítésére szolgált.

Következésképpen 120 ezerre becsülhető azok száma, akik az utolsó 11 év alatt a regáti részekből áttelepülve Erdélyben nyertek új otthonot, ily módon elégtíve ki a fokozott ütemű erdélyi iparfejlesztés követelte munkaerőigényt.

Ez a folyamat egyébként már 1948 óta állandóan megfigyelhető. Magyarozatként a regáti részek népességének az erdélyinél nagyobb szaporaságára szoktak hivatkozni. Bár az 1948 óta tartott négy népszámlálás, valamint a népmozgalmi adatok elemzése, továbbá az 1966. évi népszámlálás alkalmával összeírt népesség születési hely szerinti kimutatása (lásd Anuarul statistic al R. S. R. 1974. 452. skk.) alapján megállapítható, hogy e csaknem három évtized alatt Erdélybe települt regátiak száma legalább félmillióra tehető, a két országrész népességének szaporasága között már a múlt évszázad óta fennálló különbség még mindig nem egyenlítődtött ki. Ezt az 1966–1976 között időszak alábbi mutatói szemléltetik:

	Románia	Erdély	Regát
A természetes szaporodás üteme (százalékban)	13,4	10,6	14,8
Élveszületés (ezer lélekre évi átlagban)	20,8	19,4	21,5
Halálozás (ezer lélekre évi átlagban)	9,4	10,2	8,9
Természetes szaporodás (ezer lélekre évi átlagban)	11,4	9,2	12,6

Bukarest, a főváros csaknem kétmillió népességének leszámításával azonban a Regát évi átlagos élveszületési aránya 22,5 ezrelék, a természetes szaporodás mutatója pedig 13,6 ezrelék, a különbség tehát még hangsúlyozottabb.

Rövid fejtegetéseink kereteit meghaladja annak a kérdésnek részletes vizsgálata, vajon mi az oka mégis, hogy ennek az elég jelentős „vérátömlesztésnek” alig volt hatása. Általánosságban csak arra utalunk, hogy az áttelepülések tekintélyes hányada éppen azokba a megyékbe (Krassó-Szörény, Temes, Arad) irányult, amelyek népességének természetes szaporodása már a századforduló óta állandóan csak stagnálónak mondható. Minthogy pedig az áttelepült népesség általában hamar alkalmazkodik a helyi szokásokhoz, így természetesen a születésszabályozó szokásokhoz is, a felsorolt megyék népességének születésgyakorisága és természetes szaporodása ma is országos viszonylatban a legrosszabb. Íme az utolsó 11 év ezer lélekre első év átlagos mutatói:

Megye	Élveszületés	Halálozás	Természetes szaporodás
Arad megye	15,0	13,2	1,8
Krassó-Szörény megye	25,8	12,0	3,8
Temes megye	15,0	11,7	3,3

Hogy e három megye milyen döntő befolyást gyakorol Erdély népszaporulatának kedvezőtlen alakulására, elegendő, ha megemlítjük, hogy bár népességük csaknem 1/4 részét teszi ki Erdély összes népességének, 49 ezer főnyi természetes szaporulatuk mégis mindössze 6,8%-os hozzájárulást jelentett az összes természetes szaporodáshoz. Az sem elhanyagolható körülmény, hogy az erdélyi románságnak is mintegy 1/4 része él ezekben a megyék-

ben. Ha ehhez még figyelembe vesszük azt is, hogy népességük csaknem 3/4 része román, a magyar és német nemzetiségűek aránya csak mintegy 10–10%, akkor az sem lehet vitás, hogy az alacsonyabb erdélyi szaporaság okát nem magyarázhatjuk a nemzeti kisebbségek gyengébb reprodukciójával.

A MAGYARSÁG TERMÉSZETES SZAPORODÁSA

Ami most már a magyarságot illeti, lássuk először is a népmozgalmi mutatókat (ezer lélekre eső évi átlag) abban a három megyében, amelyben az 1966. évi népszámlálás szerint 639 ezer magyar (a székelység), a romániai magyarság 40%-a összefüggő tömbben helyezkedik el, s így a magyar népi állomány gyarapodásának legbővebb forrása:

Megye	Élveszületés	Halálozás	Természetes szaporodás
Kovászna megye	21,0	10,3	10,7
Hargita megye	21,8	10,0	11,8
Maros megye	21,1	9,2	11,9

Láthatjuk tehát, hogy mindhárom megye születési és természetes szaporodási arányszámai magasabbak nemcsak az erdélyi, de az országos átlagnál is, sőt a 88%-ban magyar nemzetiségű Hargita megye születésgyakorisága a regáti arányt is meghaladja, a természetes szaporodás mutatója pedig csak a rosszabb halandóság következtében maradt alatta. E három megye természetes szaporodása az utolsó 11 év alatt 138 ezer fő. Minthogy népességük kerekén 63%-a magyar, a magyarság részesedése a természetes szaporulatból legalább ilyen arányú kellett legyen, ami szám szerint 87 ezer lelket jelent. Ha tehát reálisnak fogadnánk el a népszámlálási eredményeket, amelyek alapján az egész romániai magyarság gyarapodása 87 ezret mutat, ez annyit jelentene, hogy a többi megyében élő 853 ezer magyar, a romániai magyarság 60%-a, egyáltalán nem gyarapodott.

Lássunk azonban még egy megyét. Szatmár megyében a magyar nemzetiség aránya a székelyek lakta három megyét követően a legmagasabb: a 148 ezer magyar a megye népességének 41,1%-át teszi ki. E megye természetes szaporulata 49 ezer lélek, amelyből százalékos alapon kerekén 20 ezer kellene essék a magyarságra.

A többi megye magyarságánál csak a 10,6%-os erdélyi szaporodási arányt tételezve fel, az 1966-ban 1781 ezerre becsült magyar kisebbség utolsó 11 évi természetes szaporulata az alábbiak szerint számítható ki:

Megye	1966-ban a magyarság		A megye természetes szaporodási aránya (%)	Kiszámított természetes szaporodás (ezer fő)
	száma (ezer fő)	%-os aránya		
Kovászna, Hargita, Maros	639	62,7	13,5	87
Szatmár	148	41,1	13,6	20
A többi megye	833	15,6	10,6	88
Összesen	1620			195

Ha ehhez még hozzávesszük az 1966. évi statisztikai kimutatásból hiányzó 161 ezer magyar 10,6 százalékkal számított 17 ezer főnyi valószínű szaporulatát is, akkor 212 ezer lélekre tehető a magyarság 11 évi gyarapodása.

Végül összegezzük az 1956 óta lepergett 21 év eredményeit.

A románok és a magyarok lélekszáma 1956-ban nemzetiség szerint 100:10,6 arányban viszonylott egymáshoz. Minthogy azonban tényleges szaporodásuk 1956–1977 között csak 100:3 arányban viszonylik, 1977-ben a román–magyar nemzetiség viszonyozása már 100:8,9-re csökkent. Ha ellenben az 1956. évi anyanyelvi statisztikát vesszük alapul, amikor a 15 081 ezer román és az 1654 ezer magyar viszonyozása 100:11 volt (ugyanannyi, mint 1948-ban!), akkor azt látjuk, hogy míg a románság 1956–1977 között 3922 ezerrel (26,0%) gyarapodott, a magyarság szaporodása ugyanezen 21 év alatt mindössze 53 ezer (3,2%), a román–magyar szaporodás viszonyozása tehát csak 100:1,35.

A felsorolt adatok alapján joggal feltételezhető, hogy az utolsó 21 éves időszakban több mint negyedmillió magyar szaporulat elveszett a statisztikai számsorokban. Minthogy ez idő alatt a magyarság népi állományát lényeges számú kivándorlás nem apasztotta, de ilyen nagyarányú (17% körüli) asszimilációt se tételezhetünk fel, ezért nagyon valószínű, hogy a magyarság lélekszáma 1977-ig elérte, esetleg meg is haladhatta a 2 milliót, s így az 1948. évi 9,4%-os számarányból nem sokat veszíthetett.

Véleményünk szerint azok a hivatalos statisztikai adatok, melyek azt mutatják, hogy az utolsó 21 év alatt az összes népesség 23,3%-os, a románság 26,7%-os gyarapodásával szemben a magyarság szaporulata mindössze 7,5%-ot tenne ki, megmagyarázhatatlan aránytalanságról tanúskodnak. A jelenlegi 2 milliós lélekszám feltételezésével, az 1956. évi 1654 ezres lélekszámból kiindulva, a magyarság természetes szaporodásának aránya így is csak 20,9% volna. A magyarság terhére még ez esetben is mutatkozó nem csekély különbözet igazolja, hogy becslési módszerünk reális, inkább mérsékelt volt.

Miután a Tyerleckij által ajánlott módszer szerint elemeztük Románia nemzetiségi statisztikáját, rá kell mutatnunk arra is, hogy hasonló módszerrel még sok állam nemzetiségi adatsorait lehetne bírálat tárgyává tenni. Kétségtelen tehát, hogy nem elszigetelt, hanem úgyszólván általános tünettől állunk szemben. Magyarországon például nemcsak a szakirodalom (így Hoóz István tanulmányai), de a napi sajtó is számtalanszor rámutatott arra, hogy a valóságban jóval több az egyes etnikai csoportokhoz tartozók szám, mint amennyit a népszámlálások kimutatnak, s ezt a megállapítást alátámasztja a nemzetiségi szövetségek tevékenységében résztvevők száma is. Még kifogásolhatóbb egyes nyugati államok (Franciaország, Spanyolország, Olaszország, Anglia stb.) gyakorlata, ahol az egyes etnikai kisebbségeket (baszkok, katalánok, provanszálók, skótok stb.) esetleg ki sem mutatják, vagy tényleges lélekszámuknak csak töredéke szerepel a nemzetiségi statisztikában. A nemzeti kisebbségek létezésé és élni akarása azonban tagadhatatlan valóság akkor is, ha a hivatalos statisztika nem vesz tudomást róluk, vagy számukat kisebbségnek tünteti fel. A torzítások történhetnek politikai célzattal is, de lehetnek tárgyi okai is, amelyek közt megemlíthjük: nincsenek világosan meghatározva a nemzetiség fogalmi ismérvei; kétértelműek lehetnek a népszámlálási összeírásoknak a nemzetiségi hovatartozásra vonatkozó kérdései; a számlálóbiztosok illetéktelen befolyásolása; hatékony garanciák hiánya arra nézve, hogy a szabadon tett nemzetiségi nyilatkozat sem előnyös, sem hátrányos következményeket nem vonhat maga után stb., stb.

Vitathatatlan, hogy a nemzetiség szerinti megoszlás legalább olyan lényeges eleme a népesség demográfiai struktúrájának, mint például a korösszetétel vagy a foglalkozási megoszlás. Eppen ezért minden ország jól felfogott érdeke, hogy a nemzetiségek számbavételénél is ugyanolyan tárgyilagosság és pontosság érvényesüljön, mint egyéb demográfiai komponensek tekintetében. Csak így remélhető, hogy a nemzetiségi statisztika mindenütt híven tükrözze a való helyzetet.